

A regény sorsa

200. és alighanem legtartalmasabb számát a SECOLUL 20 szintézisigénnyel a regénynek szenteli. Ahogy maguk a regényírók és ahogy a műfaj századunkbeli teoretikusai látják (közülük a rangos válogatás érthetetlen módon éppen Lukács Györgyöt ignorálja!) — a regény napjainkban a nélkülözhetetlenség és a válság kettős jegyében áll. „A társadalom gyökeres átalakulása nem semmisíti meg az uralkodó műfajt” — állítja Malraux 1977-ben megjelent posztumusz kötetének itt szereplő részletében; a regényt a *Hódítók* szerzője egyébként is a műfajnál sokkal tágabb fogalomnak tekinti. A regényforma alakulását onnan, ahol az író a megszállottságig bensőséges kapcsolatban éli át hőseit, addig követi, amikor bekövetkezik a képzelet önvizsgálata, és a szerző előlép mint regényalak. Innen kell, vagyis az élmény első, „nem szelektív” szakaszától tovább lépni — figyelmeztet Virginia Woolf — ahhoz, hogy az író emberi kiszolgáltatottságát az életnek a maradandóság képeire alakíthassa. A regény természetét vizsgáló Thomas Mann-írárok közül az antológiának beillő folyóiratszám válogatói *A varázshegyről* a princetoni egyetemen 1939-ben tartott előadása elméleti részeit emelték ki. Mann az epikai művészetet apollóninak nevezi, a regényt magát meg „korunk műfajának”: „Az objektivitás íróniát jelent, és az epika szelleme ironikus szellem.” Csaknem húsz évvel később Heimito von Doderer már „a regény válságáról” mint „valóságunk válságáról” beszélhet, joggal. Számára „a záporozó asszociációk James Joyce-nál, Musil törékeny, az esszétől fuldokló narrációja s végül az unalom kolosszális prousti dinamikája” még a XIX. századi regényforma végső következményei. Doderer a helyzetváltást mint egy olyan folyamat kísérőjelenségét érzékeli, amelynek során mindinkább problematikussá válik a külső valóság tényeinek azonossága a belső valósággal: „A totalitárius államforma és létközege új valósággá áll össze, egy pusztán külsődleges, lefokozott valósággá, amely azelőtt is létezett, de szétszórta módon.” Saul Bellow-val egyetértésben Doderer sem tartja szükségesnek vagy akár lehetségesnek azt folytatni, amit már az elődök elvégeztek. „Mekkora terhet rakott vállunkra Goethe!” — kiált fel Doderer; Bellow pedig abban látja a mai kritika feladatát, hogy felszabadítsa az írói képzeletet az irodalomtörténeti párhuzamok nyomasztó súlya alól.

A külső világ visszahódítása lenne a mai regény feladata? Camus igennel felel erre a kérdésre; a regény lényege az ő felfogásában az az állandó korrekció, amellyel a regényíró saját tapasztalatanyagát ellenőrzi. A *pestis* írója az amerikai regényt az analitikus hozzáállás, a lélektani motiváció hiányában marasztalja el, s az ebből eredő, nivelláló egység álrealizmusát kifogásolja. *Audiatur et altera pars*: Bellow a francia regény fogalmiságát, túlhajtott filozófikumát helyteleníti; Faulkner viszont — egy 1959-es interjúban — Flaubert, Balzac, Bergson (!), de legfőképpen Proust hatását érzi döntőnek életművére...

Hermann Broch úgy teszi fel a kérdést — „miben különbözik a regény világképe minden más világtól, mi az értékrendje, melynek keretében meglegheheti létjogosultságát és célját?” —, mintha az, amit ő 1933-ban „a megismerés mohóságának” nevez, ugyanazt jelenthetné, amit egy emberöltővel korábban Adorno számot vet az eltűnt idő következményeivel. Thomas Mann objektiv-ironikus regényeszményéről szólva magának az objektivitásnak a válságát emlegeti. Figyelmeztet arra a kisajátításra, melynek során „mindent, ami konkrét, pozitív monopolizált az információ és a tudomány”, arra kényszerítve a regényt, hogy letérjen eddigi útjáról: „Az egyének közötti viszonyok objektiválását, melynek szerepe hovatovább abban merül ki, hogy gördülékennyé olajozza a gépezetet, az egyetemes elidegenedést és önleidegenítést nevének kell nevezni, s a regény hivatottabb erre sok más művészi formánál.” Tetten érve a regényszemlélet fordulópontját, Adorno megállapítja, hogy Proustnál az esztétikai távolságtartás manni programja a cselekményelemek és a kommentár közötti különbség megszüntetésében valósul meg, Kafka éppen ellenkezőleg: a távolságot számolja fel, „sokkolással rombolja le az olvasó szemlélődő biztonságát az olvasottakkal szemben”.

Több mint fél évszázaddal ezelőtt Lukács György felállította azt a hipotézist, hogy Dosztojevszkij regényeit egy jövődöbeli eposz építőköveinek lehetne tekinteni éppen abban, amiben eltérnek a klasszikus eposzformától. Adorno korunknak azokat a reprezentatív regényeket, amelyekben az elszabadult szubjektivitás a nehézkedés erejével csapott át önmaga ellentétébe — negatív eposzoknak tekinti.

Sz. J.

VÁLASZÚT ELŐTT AZ EMBERISÉG (Contemporanul, 1978. 6.)

Pártdokumentumok, különböző tanulmányok sokat vitatott témaja a harmadik világban végbemenő változások és kihatásai a nemzetközi kapcsolatok szerkezetére. Figyelemreméltó munka ebben a problémakörben *A nemzetközi kapcsolatok átszerveződése* vagy más címen *A Római Klubhoz intézett harmadik jelentés*; ebből közölt tájékoztató szemelvényeket a *Contemporanul*.

A dr. Aurelio Peccei, valamint Jan Tinbergen Nobel-díjas közgazdász nevével fémjelzett dolgozat 21 különböző filozófiai és politikai tájékoztató szakember kutatómunkájának, nemzetközi tapasztalatcseréjének, vitaüléseinek öszszegezése.

A jelenkori nemzetközi társadalmi rendszer struktúrájában észlelhető egyensúlybomlás — állapítják meg a szerzők — olyan kritikus pillanathoz érkezett, amely már magának a rendszernek a létét veszélyezteti.

A világ ösztermeléséből származó anyagi javaknak, a tudomány és technika vívmányainak, valamint a kultúra termékeinek egyenlőtlen elosztása többféle szempontból is két részre osztja az emberiséget: szegények és gazdagok világára. Míg az egyikben az írástudatlanság változatlanul súlyos probléma, addig a másik az audiovizuális eszközök, elektronikus számítógépek tárházában dúskál, lézersugaras agy- és szemoperációkat végez. Az egyik életformának az elvárosiasodása, az ipar és a mértéketlen fogyasztás, a másiknak a falusi környezet, a mezőgazdaság és a pusztálfenntartásért vívott harc a jellemzője. A fogyasztói társadalom az erőforrások megőrzésére és a jelenlegi status quo fenntartására törekszik; a harmadik világ számára azonban nem az anyagi erőforrások kiapadása jelenti a fő problémát, hanem azok kitermelése és ésszerű szétosztása. Míg a gazdagok világa dollármilliókat költ a szennyezés megakadályozására, a másik részt kegyetlenül tizedeli a legfőbb szennyező tényező: a szegénység.

Napjainkban a Föld lakosságának csaknem kétharmada napi 30 centnél kevesebbet költögethet megélhetésére. Egy-

milliárd az analfabéták száma, noha birtokában vagyunk a kultúrát terjesztő legmodernebb eszközöknek és technológiának. A harmadik világ gyermekeinek körülbelül 70%-a éhezik, pedig biztosítani lehetne számukra a szükséges kalóriát. Az egy főre jutó energiafogyasztás hússzor nagyobb a fejlett kapitalista államokban, mint a harmadik világ országában.

Kiemelendő a szerzők — mondhatni — dialektikus szemléletmódja mind a történelmi háttér oksági kapcsolatainak feltárásában, mind az időszerű problémák megoldási lehetőségeinek felvázolásában. A két világ fejlődését lényegében egy és ugyanazon folyamat két ellentétes előjelű tényezője gátolja. A szerzők szerint az áthidalás nem egyszerűsíthető le könyöradományokra, szemfényvesztő gazdasági reformokra. A megoldást nem az egyik vagy a másik világban, hanem a kettő minőségileg alapvetően új együttműködésében kell keresni.

A két, egymással szembenálló világ közeledésének szükségességére utal néhány olyan esemény is, mely napjaink politikai színterét jelentősen befolyásolja. Az egyik nagyhatalom például — akarata ellenére — kénytelen volt visszavonulni arról a területről, ahol egy igen népszerűtlen rendszert támogatott. Hangsúlyozott jelentősége van annak is, hogy óriási hadigépezete képtelen volt teljes erejét latba vetni. Nem közömbös az sem, hogy a harmadik világ olyan gazdasági és politikai lépéseket tesz — mint például az OPEC akciói —, melyek távlatilag is intő figyelemztetést jelentenek a fogyasztói társadalom számára. Mindezekhez még olyan tényezők járulnak, mint az elidegenedés, a növekvő frusztrációk, az alapvető értékrendszerek felbomlása, az ember mindennapi környezetének fokozódó szennyeződése: egy túlhaladott rendszer önpusztító folyamatának megnyilvánulási.

A következtetés egyszerű: bármilyen erős legyen, bármilyen kiapadhatatlannak tűnő tartalékokkal rendelkezzen is valamely rendszer, állam vagy ország, elszigetelődése, „egoizmusa” eleve önmegsemmisítésre kárthatja.

A különböző kormányok ma már elismerik a Föld lakosságának 40%-át kizáró és a gazdasági fellendülésből kizárt

rész anyagi támogatásának szükségességét. E fokozott ütemben „összeszűgőróó“ Földön történelmi szükségszerűség, hogy az új szemlélet ne rekedjen meg a nemzeti határok mögött. A különböző nemzetközi fórumokon egyre gyakrabban emelkednek szólásra a harmadik világ küldöttei, hogy politikai és gazdasági egyenjogúságot követeljenek.

A javak egyenlőtlen megoszlása történelmileg nem új jelenség; mindig voltak szegények és gazdagok. A viszonylag új abban rejlik, hogy ez a dichotomizálás a múltban mindig csak egy adott társadalmon belül jelentkezett, ma viszont a társadalmak, országok, sőt földrajzi övezetek közötti különbségekben jut kifejezésre. A látványos technológiai fejlődés annyira szembeötlővé tette a különbségeket, hogy a harmadik világ országainak követelése, politikai és gazdasági kezdeményezései egyre nagyobb súllyal nehezdednek a jelenkor elavult intézményeire.

Nem vitás — hangzik a végkövetkeztetés —, hogy az emberiség létfontosságú döntésre kényszerül. Jövője — esetleg jövőtlensége — a feszültségek megoldására irányuló törekvéseinek, józan ítélőképességének függvénye.

AZ IDEGEN SZAVAK HASZNÁLATÁRÓL (Magyar Tudomány, 1977. 12.)

A nyelvben „a szükségesnél és kívánatosnál nagyobb mértékben jelentkező idegen szavak“ vitája mind a mai napig tart: különféle szakterületek művelői, orvosok, írók hallatták szavukat e közérdekű tárggyal kapcsolatban. (Az akadémiai előterjesztés megjelent a *Magyar Tudomány és a Magyar Nyelvőr* 1977. 2. számában. Ismertetése: *Korunk*, 1977. 9: 798.)

Karcsay Sándor vitacikkében a fordításokban előforduló idegen szavakról ír. Az irodalmi és a szakfordítás megkülönböztető ismérve — állítja — nem a szöveg esztétikai szépségében rejlik, hanem a fordítás társadalmi felhasználásában, rendeltetésében. Az irodalmi fordításnál az esztétikum: a nyelvi jóhangzás, szépség, a szakfordításnál a világosság, szabotosság, szakmai helyesség, a hiranagy — információ — pontos közvetítése a döntő. E kettő között helyezkedik el a tömegtájékoztató eszközök — médiumok — területén szükséges nyelvi közvetítő munka, valamint a tudományos-fantasztikus és népszerűsítő művek fordítása. Itt mindkét kategória követelményeinek eleget kell tenni, ezért ez a legnehezebb fordítási feladat.

Szépirodalmi szöveg fordításában sem-

miképp sem hemzsegethetnek az idegen szavak, használatukat azonban nemegyszer a mű hangulata, mondanivalója, szereplőinek jellemzése indokolja. Megtörténik, hogy magyartáskor bizonyos szavak jelentésárnyalata elvesz (pl. más a kurázi, és megint más a bátorság). Mindez érvényes a közéletben, publicisztikában, az ismeretterjesztésben is, de itt — tekintettel a tömegtájékoztató eszközök nagy befolyására, nyelvvalakító szerepére — a mércét szigorúan kell alkalmazni. Kifejezetten szakmai jellegű szavak esetében a fordító használja az *elfogadott* magyar kifejezést, ennek hiányában magyarázza meg, írja körül a fogalmat: lehetőségei ebben szabadabbak, mint a szakfordítónak.

A szakfordítás legfőbb nyelvi követelménye az ismeretek félreérthetetlen átadása. A fordítónak arra kell törekednie, hogy minél kisebb hírvességgel dolgozzék: a maximális megértést biztosítsa. Azonos szakmai ismeretekkel rendelkezők körében, ún. kommunikációs közösségben, valamint tájékoztató jellegű, azaz munkafordításokban — ahol az információ hiánytalan átadása a fő cél — nyugodtan használhatók az illető szakmában közismert idegen szavak. Más a helyzet a szélesebb körű nyilvánosságna szánt fordításoknál: itt a nyelvzet igényei megnövekednek, ezért a megfelelő magyar szavak és kifejezések használatára kell törekedni: „Minél szélesebb a címzettek várható köre, annál kevesebb idegen szó maradhat a szövegben.“ A szakfordításra is érvényes az az általános szabály, hogy a fordítás rendeltetése és felhasználási köre a mérvadó. A fordító szerepe az idegen szavak kérdésében — vallja a cikkíró — nem olyan egyszerű, ahogy az előterjesztés látja, az viszont vitathatatlan, hogy a fordítót felelősség terheli anyanyelvünk ápolásában, neki is részt kell vennie a *főlöselegesen is szükségtelenül* használt idegen szavak elleni küzdelemben, a nyelv-művelés munkájában.

N. Sándor László *Szerkesztői megalkuvások* című hozzászólásában a sajtó nyelvének tisztaságát őrző szerkesztő gondjairól ír. Normarendszerre, kiskatéra volna szükség ahhoz, hogy el lehessen dönteni: mikor szükséges valamely idegen szó, s hol van az a határ, ameddig használatában elmehetünk, mikor fölöseleges, esetleg káros a szerkesztői beavatkozás. Kérdésesnek tartja bizonyos arany szabályok kimunkálásának lehetőségét, hiszen az idegen szavak használatát meghatározza a szöveg tartalma, a stílusösszefüggés és a közlemény megjelenésének helye.

A nyelvészek szövetségesévé szegődött szerkesztő az idegen szavak elburjánzása

elleni küzdelemben mikor használja, és mikor, milyen helyzetben teszi félre azt a bizonyos „gyomlálóollót”? Mikor, miért kényszerül megalkuvásra? Megköti a szerkesztő kezét az, ha pl. a kutató, interjúalany ragaszkodik szövegéhez. A szerkesztő ilyenkor lemond arról, hogy a *kompromisszumot* megalkuvásra, a *komputert* számítógépre, a *fantáziát* képzelőre, a *grammatikát* nyelvtanra, a *bilingvist* kétnyelvűre magyarítsa. Ha ezek a kifejezések a szövegben elszórtan fordulnak elő, még van mentség: szövegösszefüggésükben megérthetők, csak a szépérzékét bántják. „Vannak esetek azonban — állítja a szerző —, amikor nem szerkesztői türelemre és megértésre van szükség, hanem ellenkezőleg: az olvasó *érdekében* jó szándékú, de góromba beavatkozásra. Az olvasó *érdekében* pedig akkor avatkozunk közbe, ha olvashatóvá tesszük a cikket, ha megszabadítjuk azoktól a koloncoktól, amelyek lehúzzák az érdeklődő ember agyát, s visszariasztják az olvasástól, lehetlenné teszik a megértést.”

A cikkíró három esetben tartja kötelezőnek a szerkesztői beavatkozást: az idegen szavak zsúfolódása esetén; ha saját közegükben kirínak; ha igényes publicisztikában bántó tudálékosságok fordulnak elő (pl.: „... a kérdés még hosszú ideig eldöntetlen maradt: le lehet-e fordítani a német *filozófiai* indíttatású *szociológiát* és az amerikai *ökonómiai ideológiai empirikus pragmatizmust*.”).

A hibás szövegek megjelenésének — véli a cikkíró — nem elnézés vagy alkalmi megalkuvás az oka, hanem egy ki nem mondott szerkesztői elv: fontosabb a szerző megtartása, mint az olvasó kielégítése. De vajon így van-e, és maradhat-e így?

AZOK AZ IFJÚ SZÍVEK... (Bölcsész, 1977. december)

A szegedi József Attila Tudományegyetem bölcsészhallgatóinak a lapja, pontosabban az Ady-centenáriumra megjelentetett szám egy Mészöly Miklós-idezetet választ mottóul: „Az ÉLET elemzésének csak az adhat értelmet, ha az elemzés újra rátalál az *életre*.” S a között tanulmánykísérletekből valóban azok érdemlik figyelmünket, amelyek „egy, a mai mindennapokban is mértékül állítható szociális gondolkodót” próbálnak testközelbe hozni. Az évfordulós közlemények áradata után is érdemes visszatérni e szellemében fiatal, a tapasztalatok megfogalmazásában azonban helyenként meglepően érett vállalkozásra.

Zalán Tibor (*Babonák ürügyén*)

mondja ki a legáltalánosabb érvénnyel: „A modern irodalom megértésére vágyik. S a megértés sohasem evidenciák felmutatása, sokkal inkább a szépségszisztematika útján jön létre. A hitetlenkedés, a számonkérés mindig érdeklődést, de többet, megérteni vágyó szeretetet jelent. Az ellenőrzés nélküli elfogadás, a konvenciók éljenzése — a konvenciókkal éljenzés — alibi, ily módon nem vállalás, hanem védekezés, esetlegesen pozícióvédés.” Ami nyilván idegen Ady szellemétől. Ezért bírálja olyan hevesen — és meggyőzően — Nagy Péter (*Adytanítás a szakközépiskolában*) a szakközépiskolák tankönyvének Ady-fejezetét, amely nem a megismertetés és megszerettetés eszköze, hanem a konvencionális tárháza. Pedig: „Nem szabad elfelejteni, hogy Ady költő volt és nem konzolidált érzések megtestesítője.”

Többek között a „magyar Ugar” fogalom — illetve a vers! — magyarozatával példázza lényegi mondanivalóját az ifjú szerző: „Hol marad így az esztétikai-irodalmi érzék kialakítása, ha mindent — vagy inkább csak ami a koncepcióba beleillik — egyszerűsítve lefordítunk, és a szájába rágunk a tanulónak? Mindez a későbbi *„Jelképei”* című fejezetre is vonatkozik. A költői kép felépítésének módját, a szimbólum lényegét, a többféleképpen való értelmezés lehetőségét, a különböző értelmezések egyidőben való érvényességét és a köztük lévő feszültségben megjelenő esztétikumot nem tudjuk így megragadni. Letagadjuk Ady költészetének vizionárius jellegét, beleneveljük a gyerekebe, hogy mindig valamilyen egyértelmű megfelelést keressen, és értelmetlen zagyvasággként sarokba vágjon egy modern költőt, ha esetleg a kezébe kerül.”

Csapody Miklós tanulmánya (*Ady hídja*) az oly sokat idézett politikus Adyról, közvetlenül Ady és Goga „sokától kommentált, állandó utalás és hivatkozás tárgyát képező emberi-költői viszony”-áról szól, figyelemreméltó tárgyi tudással és elmélyültséggel, erkölcsi felelősséggel. Két kelet-európai történelmi magatartás példáját és modelljét vizsgálja, annak tudatában, hogy „Ady Endre műve a dunatéli szomszédnépeknek oda-vissza irányú közlekedésre vert hídjai közt tán a legbiztosabb pillérü. Sűrűn járva rajta, nem rágalmazást, mítoszteremtést, hanem a testvér indulatát, a közösség ama összekötő szálainak valódi erősítését diktálja a közlekedőnek Ady felelőssége. A megismerés és a megértés internacionalizmusát tanulták az egykori friss fiatalok, a Sarló és az Erdélyi Fiatalok nemzedéke.” Miután sorra veszi az Ady—Goga kapcsolat tényeit, el egészen az Ady halála utáni időkhöz,

románok és magyarok közös örömeiként említi, hogy „Ady műve románul a legjobban hozzáférhető a világon a nem Ady nyelvét beszélő közösségek között”.

Programszerűen, őszinte párosszal mondja ki Csapody, a mai fiatalok nevében: „Az összeköttetés hídverői régi generációk voltak, az újak már a hídönjárók kell hogy legyenek. Adyra figyelve a Dunatájon teendők világos szocialista közösségünkben. [...] Adyra figyelve kell meghallani a Romániába a Dunán induló Németh László figyelemzetését: egy költő műve azzal, hogy itthagya — nem kész. De Ady hagyatékában mindkét hídfőország nemzedékei megörökölték a beteljesítés kötelességét.”

HÁNYADIK NEM A MÁSODIK? (Le Nouvel Observateur, 1978. 691.)

A női munkaerő foglalkozási ágak szerinti megoszlását tanulmányozva Evelyne Sullerot-nak, a világszerte ismert szociológusnak feltűnt egy megmagyarázhatatlan adat: a finommechanikai iparban a nők változatlanul alacsonyabb szakképzettséget igénylő munkafolyamatokat végeznek, még a szocialista országokban is, ahol következetes munkaerőpolitikával igyekeznek felszámolni az aránytalanságot. Képességvizsgáló tesztek segítségével sikerült kideríteni, hogy a nők térérzékelése gyengébb a férfiakénál, nehezebben ismernek fel egy háromdimenziós tárgyat a kétdimenziós alaprajzon. De: ha a nő szakmai lehetőségeinek tudományos vizsgálata valamilyen természettől adott hátrány felismeréséhez vezet, mi marad akkor Simone de Beauvoir sokat idézett kijelentésének érvényességéből, hogy ugyanis „nem születünk nőnek, hanem azzá válunk!”?

Sullerot asszonynak nincsenek — a nőkérdésben sem — ideológiai előítéletei. Ráeszmélt annak szükségességére, hogy a tudomány a mai, leghaladottabb szintjén hallassa szavát az ún. női természet és a kultúra összefüggéseiről. Az azóta elhunyt Nobel-díjas biológus, Jacques Monod támogatta azt a kezdeményezését, hogy a legkülönbözőbb szaktudományok kiemelkedő képviselőinek közreműködésével nemzetközi kongresszuson vitassák meg ezt a napról napra időszerűbbé váló kérdéskomplexust. 1976 szeptemberében a Centre Royaumont pour une Science de l'Homme égisze alatt (s a téma robbanékony töltete miatt a sajtó kizárásával!) összeült a magasszintű tudományos vitafórum, melynek egybegyűjtött anyaga ez év februárjában kötetben is megjelent, *Le fait féminin* címmel. Elméletek és köve-

telések hosszú sora után végre megszólaltak — a tudomány nyelvén — a tények.

S a tények szerint — ellentétben Beauvoir hatásos paradoxonával: az ember igenis nőnek vagy férfinak születik, mielőtt még a család, a társadalom — a különbségeket a legutóbbi időig elmélyítő — hatása érvényesülhetne. A Bibliában, az Isten Ádám bordájából teremtetve Évát. Így lett a női nemből „második nem”. Norbert Bischof professzor, a zürichi egyetem matematikai és kísérleti lélektan tanszékének vezetője a modern biológia álláspontját fogalmazza meg, amikor leszögezi, hogy a természet nem szolgálja a hím felsőbbrendűségének ezt az ideológiáját, de tanúsága semlegesnek sem minősíthető: a természetben a női nem az első, az alapmodell. Számtalan példája „közül egy profánok számára is érthető: a genetikailag hímnemű, vagyis Y kromoszómával rendelkező egyedek kasztrálás útján nőneművé lehet alakítani, a folyamat fordítottja viszont lehetetlen. (A madaraknál viszont a hím az alapnem.) Bischof professzor emlékeztet arra, hogy a férfi élettartama még azokban a vallásos közösségekben is rövidebb, amelyekben a két nem életmódja azonos. Kevesebben tudják, hogy a gyermekkori pszichotikus megbetegedések, a gyengeelműség, valamint a magatartászavarok statisztikailag gyakoribbak a fiú-, mint a leánygyermeknél.

Az embrionális állapotban kezdődő és nem sokkal a születés után kiteljesedő szexuális mutáció nem korlátozódik a nemiszervekre és a belső elválasztású mirigyekre; kitörölhetetlen nyomot hagy az agyon, főként a hipofízis közvetítésével az egész hormonműködést irányítja. Geoffrey Reisman londoni ideggyógyász kimutatta, hogy bizonyos idegpályák működési frekvenciája ebben a zónában a nőnemű egyedek esetében kétszerese a hímnemű egyedeknél tapasztalhatóknak, s a funkciók gyakorlásának módja is eltérő. Agysérülést szenvedett hadirokkantak megfigyelése bebizonyította, hogy a két agyfélteke különböző funkcióit tölti be: a bal oldali irányítja a beszédet, a jobb oldali pedig a térérzékelést. Sandra Witelton az ontariói Hamilton Egyetem pszichiátriánára új kutatási eredményekkel lépett tovább ezen a területen: észrevételei szerint a nőknél a domináns agyfélteke a bal oldali, s ez magyarázza a gyermekkorban a lányoknál hamarabb fejlődő verbalizálást, és azt a térérzékelési nehézséget is, amelynek szakmai hátrányaira Evelyne Sullerot hívta fel a figyelmet.

A kongresszus résztvevői a felsoroltak

és egyéb kutatások ismeretében hangsúlyozzák, hogy a női természet mint specifikum különböző kultúrákban más-más módon érvényesül térben és időben meghatározott partikularitások függvényeként. Biológusok és őskorkutató történészek egyetértenek abban, hogy például a gyűjtögető halász-vadász életforma több mint egymillió éve alatt a nő ivarérett kora lelegejétől a biológiailag maximális gyakorisággal szült, terhességeivel párhuzamosan szoptatott, a havi ciklust ennél fogva nem ismerte, s tekintetbe véve az élettartam rendkívüli rövidségét, nem érte el a klimax idejét. Az, amit tehát „örök női“-nek neveznek, egyáltalán semmit sem jelent a

tudományosság számára. Néhány szakember, az angol Short, a belga Terin, a francia Baulieu egészen addig a feltételezésig merészkedik, hogy semmi sem támasztja alá a nő mai bioszociális státusának egyedüli és végleges érvényességét. A változás irányát jelzi, hogy a mai statisztikai átlagnak tekinthető anya még nem öreg, amikor gyermekei már felnőttek. A nők biológiai értelemben vett felszabadulásával minden bizonyonnyal a civilizáció új szakasza kezdődik. És nemcsak az ő számukra. Mert új módon viszonyulni a természethez annyi, mint új művelődési struktúrákat teremteni, új értékrendet, más szokásokat. S talán az utóbbi a legnehezebb.

szociális életmódjával szemben a biológiai természetnek a civilizációval szembe fordított szerepe van. A civilizáció a természetet a természet ellenében hozza létre, a természetet a civilizációval szembe fordított szerepe van. A civilizáció a természetet a természet ellenében hozza létre, a természetet a civilizációval szembe fordított szerepe van. A civilizáció a természetet a természet ellenében hozza létre, a természetet a civilizációval szembe fordított szerepe van.

szociális életmódjával szemben a biológiai természetnek a civilizációval szembe fordított szerepe van. A civilizáció a természetet a természet ellenében hozza létre, a természetet a civilizációval szembe fordított szerepe van. A civilizáció a természetet a természet ellenében hozza létre, a természetet a civilizációval szembe fordított szerepe van.

Agoston András, Lászlóffy Aladár és Boér Ferenc a Korunk Galéria Költők és grafikusok című kiállításának megnyitóján (Kabán József fotókompozíciója)